

PALEO- AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 1994

6

RUG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1995, Vakgroep Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RuG

Omslag:

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen
mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Vakgroep Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-0510-X

PALEO-AKTUEEL

6

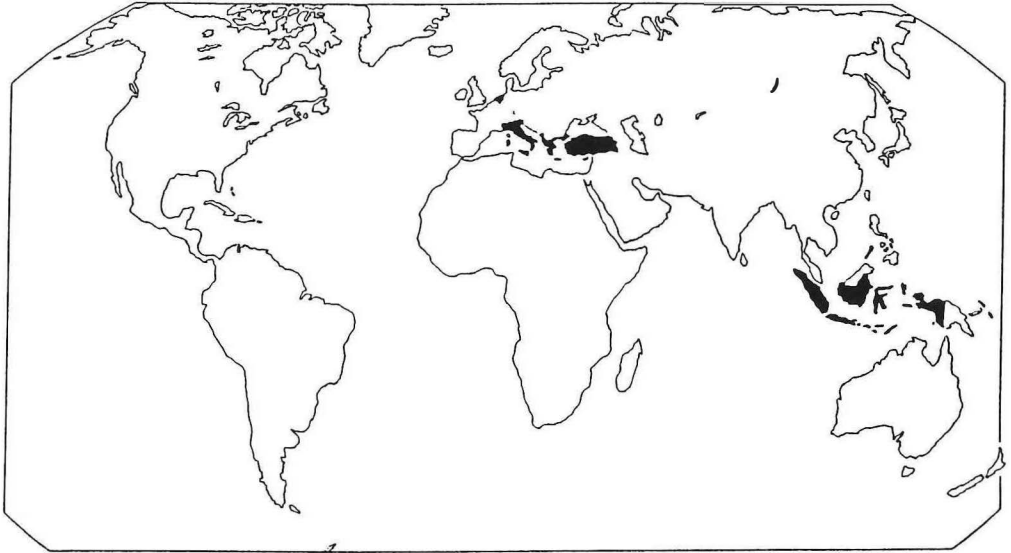
redactie

Mette Bierma
Jurjen M. Bos
Otto H. Harsema

Vakgroep Archeologie

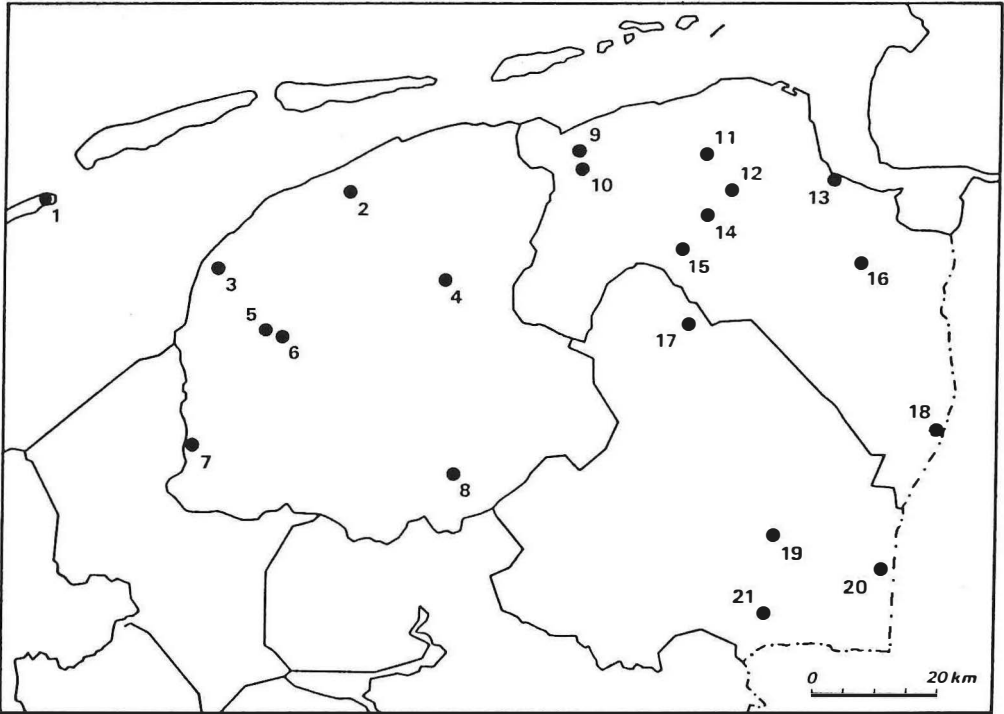
Groningen, 1995

In deze aflevering: Griekenland, Indonesië, Italië, Nederland en Turkije

In deze aflevering uit Noord-Nederland

1. Oost-Vlieland;
2. Hallum;
3. Wijnaldum;
4. Suameer;
5. Wommels;
6. Oosterend;
7. Hindeloopen;
8. Oldeholtwolde;
9. Ulrum;
10. Houwerzijl;
11. Toornwerd;
12. Lellens;
13. Heveskes;
14. Thesinge;
15. Groningen;
16. Midwolda;
17. Yde;
18. Hasseberg;
19. Schoonoord;
20. Barger-Compascuum;
21. Dalen.

INHOUD

D. STAPERT	
De vuistbijl van Oldeholtwolde (Fr.)	9
L. JOHANSEN EN D. STAPERT	
'Vuur-stenen' in het laat-Paleolithicum	12
H. WOLDRING	
Palynologische aanwijzingen voor akkerbouw in het 10e millennium BP in Centraal-Anatolië?	16
B. BOEKSCHOTEN EN D. STAPERT	
Tijd slijt	20
D.L. BEKKER	
Leang Burung 2: 10.000 jaar continue bewoning?	23
A.L. BRINDLEY	
Datering van bouw en gebruik van de Papeloze Kerk (D49), op grond van het aardewerk	27
A. UFKES	
Een bijzondere scherf uit Kolhorn (N.-H.)	30
J. HIELKEMA	
Een onderzoek naar de vondstcontext van de bronzen bijlen die in Noord-Nederland zijn gevonden	34
O.H. HARSEMA	
Een bronsstijldhuis gebouwd bij Emmen (Dr.)	37
H.A. GROENENDIJK EN W.A. CASPARIE	
XXVII (Bou) Hasseberg (Gr.). Een daloversteek in een Westerwoldse 'ril'	41
J.M. BOS, J. SCHEFFER, E. TAAYKE EN H.T. WATERBOLK	
De kolonisatie van de Friese klei: opgraving Wommels-Stapert (gem. Littenseradiel, Fr.)	45
O.H. HARSEMA	
Nieuwe ijzertijdontdekkingen onder het oude bouwland van Dalen (Dr.)	49
J.M. PASVEER	
Archeologisch onderzoek in Irian Jaya. Verslag van een eerste oriënterende reis	53
G.J. DE LANGEN	
Archeologische terreinwinst. Pleidooi voor archeologische erfgoedplanning in Friesland	56

G.J. DE LANGEN, H. HOMMES, T.M. PERGER, S. WENTINK EN M.H. WISPPELWEY Tussen beleid en wetenschap. Tussentijds bericht over het project Bescherming Op Maat in Friesland	60
J.M. BOS Terpzoelen	64
P. ATTEMA Romeinse kolonisatie ten zuiden van Rome; de Sezze survey, Italië	67
ZOÏ MALAKASIOTI, VASSO RONDIRI & REINDER REINDERS Groninger bijdrage aan Griekse monumentenzorg	71
J. SCHEFFER Archeologische veldverkenningen in het ruilverkavelingsgebied Wommels (Fr.)	75
J. SCHELVIS Mijten op de achtergrond. Belang, definitie en mogelijke herkomst van de achtergrondfauna in subfossiele mijtenfauna's	78
A.T. CLASON Het Jacobschaap, een oud Nederlandse ras?	82
R. BAKKER Stuifmeel van veldzuring en schapezuring: aanzet tot ecologische en archeologische interpretatie	85
A.D. DE VRIES EN S. BOTTEMA De paleohydrologie van het Reestdal (Dr.)	89
M.C. GALESTIN Egyptisch godinnenpaar op Groninger wierde?	91
J. BANDEL, A. BRENNAN, H. HALICE, K. VAN DER MEULEN, J. NICOLAY, M. ROOKE, E. VAN DER SCHAFT, J. VELDHUIS EN M. WIGGERS Speurtocht naar de vindplaats van 'het meisje van Yde' (Dr.)	94
S. BOTTEMA Het ontstaan van het veentje van het meisje van Yde (Dr.)	96
S. BOTTEMA Het oppervlaktemonster: de relatie tussen stuifneelregen en vegetatie	99
T. LOOIJENGA Toch runen uit Wijnaldum (Fr.)?	102

A.G.F.M. CUIJPERS	
Fysisch antropologisch onderzoek van de crematie van Wijnaldum (Fr.)	106
A.G.F.M. CUIJPERS, H.A. GROENENDIJK & P.B. KOOI	
Een grafveld uit de vroege middeleeuwen bij Lellens (Gr.)	109
E. KNOL	
Een nieuw ontdekt vroegmiddeleeuws grafveld: Ulrum-de Capel (Gr.)	112
J.W. BOERSMA	
Een 'inkijkoperatie' in de wierde Heveskes (Gr.)	115
A. JAGER	
Twaalfde-eeuwse bewoningssporen te Suameer (Fr.)	119
A. ZWART	
Thesinge (Gr.) via de boor: veen, klei, woudgrond en het klooster Germania	123
P.B. KOOI	
Op ieder potje past een deksel	127
J. MOLEMA	
Een steenhuis te Midwolda (Oldambt, Gr.)	129
B. HUIZENGA EN A. JAGER	
Onderzoek naar de diaconie van Oost-Vlieland	133
J.M. BOS, J.M. PASVEER EN T.B. VOLKERS	
Uit de illegale snijkamer? Vondelingen uit Hindeloopen (Fr.)	135
A.F.L. VAN HOLK	
Thuishaven Groningen	138

DE PALEOHYDROLOGIE VAN HET REESTDAL (DR.)

A.D. de Vries¹ en S. Bottema

De Reest vormt met haar 37 kilometer lengte een deel van de grens tussen Overijssel en Drenthe en markeert bovendien de grens van de keileem van het Drents Plateau en het Overijsselse waar deze afzetting ontbreekt. Het riviertje, dat slechts een verval van 5 meter kent is nauwelijks gekanaliseerd en neemt een bijzondere plaats in ten opzichte van de overige beekdalen in Noord-Nederland.

De middelloop ligt met haar 100 tot 500 m brede stroomdal aan de noordkant van het oerstroombdal van de Vecht. Verder stroomafwaarts gaat de Reest dwars door dit dal, richting Noordwest-Overijssel. Hiermee doorstroomt het riviertje een geaccidenteerd pleistoceen terrein dat overgaat in een vlakker holoceen landschap. Beekdalmoerassen zijn sinds de middeleeuwen ontgonnen als hooi- en weilanden, waarbij soms dwars op het dal gelegen zandruggen werden doorgraven om te zorgen voor versnelde afwatering; moerassen werden hooilanden, hoger gelegen gronden werden als weiland ingericht.

De stichtingen 'Het Drentse Landschap' en 'Het Overijssels Landschap' beheren nu samen zo'n 1000 hectare van dit beekdal en vanwege de te nemen beheersmaatregelen zijn in de afgelopen 5 jaar onderzoeken gedaan naar de hydrologie en de vegetatie.

Vervoert de Reest sinds de ijstijd water, of is zij dat pas na de ijstijd gaan doen? Aanwezigheid van organisch sediment kan ons mogelijk inlichten over de omstandigheden in vervolgen tijden. Daarvoor zijn op twee plaatsen boringen verricht. Onderzoek op het Drents Plateau aan meersediment dat in pingoruïnes aanwezig is (Mook-Kamps & Bottema, 1987(1989)) informeert ons over de aanwezigheid van bijvoorbeeld kwelwater dat tijdens het laat-glaciaal onder druk onder keileem en/of permafrost aanwezig was. Van sedimentvorming in de Reest zelf kan als het water stroomde geen sprake zijn, maar indien er afgesnoerde meanders zijn wordt aan die voorwaarde mogelijk voldaan.

Bestudering van een gedetailleerde hoogte-

kaart en de geomorfologie van het gebied rond Rabbinge (Colaris & Oudejans, 1978) toont aan, dat hier sprake is van een door dekzandruggen geblokkeerd deel van het stroomdal. Deze dekzandruggen zijn mogelijk ingestoven tijdens een drogere koude periode aan het eind van het laat-glaciaal (Lang, 1988). De Reest zou op dat moment geen water vervoerd hebben. Een aanbod van water door kwel of een meer algemene verhoging van het grondwaterpeil maakte het mogelijk dat zich in een afgesloten kom bij Rabbinge veen ging vormen. Het onderste niveau van deze depressie maakt het aannemelijk dat dit deel ooit tot het stroomdal behoorde. Een boring aldaar leverde 222 cm veen, 3 cm gyttja (sediment in open water) en daaronder zand op. Pollenanalytisch onderzoek van het sediment bevestigt dat er aanvankelijk water omhoog kwelde in de afsnoering, omdat er op 228 cm diepte sporen van de paardestaart (*Equisetum*) in het sediment aangetroffen zijn. Daarnaast werd stuifmeel van de waterlelie gevonden. Deze waterplant prefereert water van een tot anderhalve meter diepte. De vegetatie van de hogere gronden langs het dal bestond voornamelijk uit een open berkenbos (pollenwaarde 74%), weinig den (9%) en jeneverbes (3%). Deze laatste, een lichtminnende soort, is ondervertegenwoordigd in de pollenneerslag, maar zal een normale verschijning langs het dal geweest zijn. Een dergelijk stuifmeelbeeld wordt omstreeks de overgang van laat-glaciaal naar post-glaciaal (Holoceen) aangetroffen (van Zeist, 1955). Een ¹⁴C-datering van organisch materiaal op een diepte van 229-233 cm levert 9420±80 (GrN-20637) op. Het is mogelijk dat de Reest pas na de Jonge Dryas, de laatste fase van het laat-glaciaal, water begon te voeren dan wel dat het waterpeil in het dal toen begon te stijgen.

Naast de door zandruggen omgeven veenkom van Rabbinge zijn ook meer vlakke veenopvullingen in het stroomdal van de Reest te zien, bijvoorbeeld het Schrapveen (fig. 1). Ter hoogte van het Schrapveen is het beekdal tamelijk

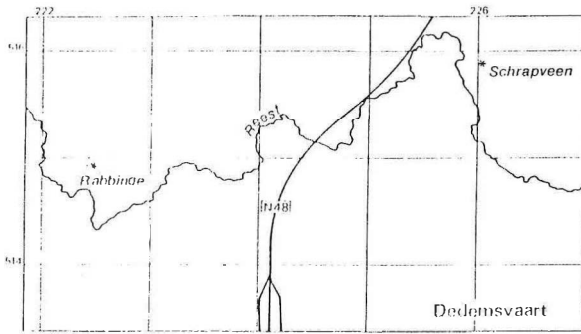

Fig. 1. Kaartje van het onderzoeksgebied.

breed en het aanwezige veenpakket varieert van 0,5-1,0 m in het dal tot 2 meter vlak langs de oever (Vegter, 1991). Veenafzetting vond waarschijnlijk plaats door een algemene vernatting van het dal, een verschijnsel dat ook bij andere stroompjes in Drenthe is waar te nemen. De huidige vegetatie wijst volgens Vegter op aanwezige kwel vanuit de oostelijk gelegen, verveende Paardelanden. Het veen in het Schrapveen is op de plaats van de boring 100 cm dik, daaronder wordt zand met plantenresten aangetroffen. De zandondergrond is erg onregelmatig en het lijkt waarschijnlijk, dat de Reest zich voor de veenvorming vlechtend dan wel meanderend door het dal heeft bewogen. Het pollenbeeld van de boring Schrapveen ten tijde van het begin van de veengroei wijst op de overgang Boreaal/Atlantikum. De gevonden waarden voor els, berk, hazelaar, eik en den wijzen daarop. Het pollenbeeld en de daarvan afgeleide tijdsbepaling vertonen overeenkomst met het begin van dalopvulling van de Drentse A ter hoogte van Midlaren. Een ^{14}C -datering van het begin van veengroei op een diepte van 95-100 cm van 7100 ± 60 BP, wijst ook op de overgang van Boreaal naar Atlantikum (Janssen, 1974). Omstreeks deze tijd werden de condities in de dalen van Drenthe kennelijk geschikt voor veengroei.

Summary

Investigations have been made into the hydrology of the Reest, a small river flowing on the border of the boulder-clay plateau of the province of Drenthe and the Pleistocene sand of the province of Overijssel, in order to obtain information on the chronology of the hydrological system. Organic deposits may indicate the local water level

in the sandy valley of the Reest. Low level parts, cut off from the main stream by driftsand possibly during the Late Glacial, contain gyttja and peaty deposits formed in shallow water-lily pools. The age of this deposit is 9420 ± 80 BP. More to the east, the shallow peat formation that covers the flat valley bottom near Schrapveen started to grow around the beginning of the Atlantic period. A radiocarbon date of 7100 ± 60 BP was obtained for this level. The Drentse A, a small river on the north side of the Drenthe plateau, correlates palynologically with the Reest.

Noot

1. Jonker Sloetlaan 112, 6721 VS Bennekom.

Literatuur

- Colaris, W.J.J. & L.N.J.M. Oudejans, 1978. *Integraal structuurplan noorden des lands, regionaal milieuonderzoek. Deelrapport 20: Reestdal*. Overijssel.
- Janssen, C.R., 1974. Verkenningen in de palynologie. Utrecht, pp. 76-84.
- Lang, G. & Ch. Schluechter, 1988. *Lake, mire and river environments during the last 15000 years*. Rotterdam, pp. 123-132.
- Mook-Kamps, E. & S. Bottema 1987(1989). Palynological investigations in the Northern Netherlands (the Drenthe Plateau). *Palaeohistoria* 29, pp. 169-172.
- Vegter, U., 1991. *Hydro-ecologie van het Reestdal*. Assen, pp. 26-28 en 69-79.
- Zeist, W. van, 1955. Pollenanalytische investigations in the Northern Netherlands. *Acta Botanica Neerlandica* 4, pp. 1-81.